

РЕЛИГИОЗНА ЛЕКСИКА В ТАЙНИТЕ ДЮЛГЕРСКИ ГОВОРИ
Даниела Кузманова, д-р Константин Рангочев
Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл”

1.0 Настоящото изследване представя семантичната група на конфесионалните лексеми в тайните дялгерски говори от с. Югово, Лъкинско ¹, с. Смолско, Пирдопско ² и Гоцеделчевските села Ковачевица, Скребатно, Осиково, Лещен, Гърмен и Сатовча ³. В работата се разглежда само религиозно маркираната лексика, която пряко отпраща към християнския възглед за света.

2.0 Лексемите са обособени най-общо в три групи. Основният принцип на разделянето на първите две групи е произходът на лексемите. В първата група са обособени лексеми, които могат да бъдат определени като заети от чужди езици. Във втората група са лексемите, създадени на базата на домашната лексика.

2.1 Първа група:

аламанска миса (Ю) – джамия

Алахило (Г), тур. – 1. небе, 2. Господ

джаек (С), стб., алб. – духовник, поп

джайко (Г), стб., алб. – 1. свещеник, 2. калугер

джайковица, джайкиня (С) – попадия

дюкал (Ю), вер. лат. – поп

дюкалица, дюкалка (Ю), вер. лат. – попадия

кунда миса (Ю), вер. лат. – параклис

миса (Ю), вер. лат. – 1. църква, 2. манастир

прифт (Ю) – ходжа

2.2 Втора група

бапка (Г, С), от диал. ‘кокиче’, в брациговския дялгерски говор ‘джамия’ – черква
вера (Ю) – вино

голован (Г), поговорки, показващи, че виното „оголва” човека – вино

големан (С) – вино

голчо (Г) – вино

дрънгалка (Ю) – 1. камбанария, 2. камбана

Дядката (С) – Господ

метла (Ю) – поп

патрахил (Ю) – расо

прочупвам се (Ю) – кръстя се, прекръствам се

прочупен (Ю) – кръст

светенка (Ю) – свещ

Светлив (Ю) – 1. Господ, 2. светец

Светливът (Ю) – 1. ум, 2. време, 3. Господ

светливка (Ю) – свещ/лампа

Светливана миса (Ю) – света Богородица

празна денина (Ю) – неделя

2.3 Като трета група са представени онези понятия, които са вторично сакрализирани/профанизирани чрез езика:

благословена (Г) – земя

деман (С) от гр. ‘daimonas’ – 1. хитрец, шмекер, дяволит. 2. умен, учен. 3. чиновник от по-висок ранг

демани (С) – учител

куц (Ю) – вълк

лазарица (С) – година

рамазан (С) – глад

соломония (С) – голям и неудобен предмет, който не подхожда за работа и употреба, който затруднява.

3.0 Разделението по произход на първите две групи съответства на различните части на характерния за фолклорната култура сакрален континуум. В първата група с „чуждици” са номинирани относително самостоятелна група понятия, включваща предимно служителите на църквата и храма (като сграда).

3.1 Втората група е еднородна по два признака: първо – тя номинира най-високата част на конфесионалната аксиологична скала – тук са лексемите за Господ, св. Богородица и т.н.; и второ – лексемите с най-висока степен на сакралност са създадени изключително на базата на домашната лексика и не се използват чуждици.

3.2 Тези две групи показват определено отношение към сакралните и конфесионалните понятия. Очевидно създателите им са проявили съзнателно словотворчество при тяхната номинация. Лексемите използват исконни християнски представи (**Светлив** – ‘Господ’, **вера** – ‘вино’), т.е. словотворчеството основно се извършва в рамките на християнската конфесионална система.

3.3 В третата група са обединени лексеми, които вторично придобиват християнски смисъл. Понякога този процес има директни библейски съответствия (**благословена** – ‘земя’, **Битие 1, 2, 3**), а в други случаи, съвсем неутрални, спрямо християнското, значения се асоциират с християнски паралели (**соломония** – ‘голям и неудобен предмет, който не подхожда за работа и употреба, който затруднява; Соломоново решение – ‘трудно, находчиво решение’, **3 Царства 3**). Всичко това показва, че християнската конфесия навлиза в традиционно неутрални лексико-семантични полета.

4.0 Разгледаните групи лексеми от дялгерските тайни говори показват, че те са обединени в самостоятелна и единна конфесионална група. Създава се и собствена аксиологична скала – най-високите ѝ нива са само с домашна лексика, по-ниското ниво допуска чуждици и обема предимно служителите на църквата. (Трябва да се подчертае, че по принцип чуждата лексика в дялгерските говори е над 50%.) В така обособената група влизат и привидно „неутрални” лексеми и представят също най-високото аксиологично ниво – **благословена** – ‘земя’. Важно е да се подчертае и че аксиологичната скала в така формулираната група обема всички равнища на конфесионалното – от **Светлив** – ‘Господ’ до **деман** – ‘хитрец, учител’.

5.0 Дефинираните по-горе изводи показват „фолклорния човек” като **Homo confesionalis**.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

алб. – албански език

вер. – вероятно

Г – Гоцеделчевско

гр. – гръцки език

диал. – диалектно

лат. – латински език

С – с. Смолско, Пирдопско

стб. – старобългарски език

тур. – турски език

Ю – с. Югово, Лъкинско

БЕЛЕЖКИ

1. Кузманова, Д. Речник на тайния дялгерски говор от с. Югово, общ. Лъки. Дипломна работа. СУ „Св. Кл. Охридски” – ФСФ, 1999 г. Фолклорните материали за дипломната работа са записвани в периода

1997-1999 г. от авторката по време на теренни етнологички проучвания в с. Югово, общ. Лъки, организирани и финансирани от Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл”.

2. Кънчев, Ив. Таен зидарски говор от с. Смолско, Пирдопско. В: Известия на Института по български език, кн. 4. С., 1956, 369-410.

3. Иванов, Й. Гоцделчевският мещругански говор. В: Българска диалектология, кн. 7. С., 1974, 197-228.